

Roviny pravdy ve filozofii Franze Rosenzweiga*

Jan Thümmel

Franz Rosenzweig (1886–1929) ve svých spisech představuje filozofickou koncepci, kterou nazývá „absolutní empirismus“.¹ V tomto článku představím tento filozofický přístup, přičemž se zaměřím na to, jak je v něm popsána pravda. Ukáže se, že Rosenzweig neprezentuje jednotnou teorii pravdy.² Ta se v jeho podání s postupným výkladem cíleně mění od pravdy, tak, jak je dána člověku, až po absolutní pravdu, tak, jak je u Boha. Rosenzweig tím směřuje k uchopení zkušenosti celku, ve které je měřítkem pravdy adekvátní poznání všeho.³ Při analýze tohoto problému vznikají mimo jiné dvě otázky. Nejdříve se ukazuje jako problematické, jestli má skutečnost pevně danou strukturu. Dále se nabízí otázka, jestli může člověk přistoupit k absolutní pravdě, či je odsouzen k pouhému idealistickému subjektivismu.

Tyto otázky se budu snažit zodpovědět primárně na spisku *Nové myšlení* (1925), jenž vyšel jako komentář k Rosenzweigovu hlavnímu dílu *Hvězda vykoupení* (1921). Autor se v *Novém myšlení* snaží odvrátit možné dezinterpretace, uvést na pravou míru některé interpretace a zjednodušeně vyložit celý problém.⁴ Díky tomuto zjednodušenému výkladu může čtenář snáze přistoupit k myšlení Franze Rosenzweiga, neboť po-

* Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2020_003).

¹ Franz ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 1994, s. 36.

² Je problematické přiřadit Rosenzweigovo uchopení pravdy k současným teoriím pravdy. Pokud by tak mělo být učiněno, je třeba brát zřetel na to, že obecná teorie pravdy není cílem Rosenzweigova snažení. Jakákoliv snaha o srovnání se současnými teoriemi pravdy není cílem tohoto článku, neboť není příspěvkem k řešení problémů filozofie, ale je příspěvkem k vyjasnění a předložení interpretace jednoho momentu z dějin filozofie.

³ Měřítko pravdy samotné není Rosenzweigem nijak probíráno. Domnívám se, že jak objekt poznání (jeho pravdivost sama o sobě), tak i samotný proces poznání odpovídá Rosenzweigově intuici o tom, co je pravdivé v neproblematickém slova smyslu. Při hlubší analýze vztahu a existence subjektu a objektu poznání bychom se dostali do problematiky idealismu. Tím se zabývám na jiném místě. Srov. Jan THÜMMEL, „Rosenzweig a problém idealismu,“ *Sborník studentské konference Think!+ 2018*, v tisku.

⁴ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 5n.

stup, jenž je zvolen ve *Hvězdě vykoupení*, je značně rozsáhlejší, a ne zcela zřetelný. Proto bude využit tento spisek, jenž bude doplněn o jiné Rosenzweigovy spisy.

Struktura tohoto článku je následující: nejdříve popíši tři roviny pravdy, tak jak je podává Rosenzweig. V druhé a třetí pasáži článku budou rozebrána dvě témata, v kterých se budu snažit kriticky vypořádat s problémy Rosenzweigovy filozofie, a pokusím se je v rámci jeho myšlení zodpovědět.⁵

Celá problematika uchopení pravdy souvisí s Rosenzweigovým životním příběhem. Vyrůstal v liberální židovské rodině a v roce 1913 zvažoval konverzi ke křesťanství. Nakonec se rozhodl zůstat u židovského vyznání.⁶ Hledání jistoty v náboženské rovině je zapříčiněno jeho osobní nejistotou v průběhu studijních let.⁷ Po napsání disertace a seznámení se s Hegelovou a pohegeliánskou, Kantovou a pokantovskou filozofií začíná vytvářet svou vlastní filozofickou koncepci, jejímž základem je hledání jistoty. V jednom Rosenzweigově dopise je tato myšlenka formulována jako hledání archimedovského bodu, jenž určuje orientaci našeho života.⁸ Vše určující moment orientace je pro něj zjevení, které je směrodatné pro celý lidský život. Otázka, kterou si Rosenzweig z pozice filozofa klade, je, jak je možné vůbec uchopit zjevení rozumově.⁹

Tato otázka je směrodatná pro celé Rosenzweigovo myšlení. Úlohou tohoto článku není ukázat Rosenzweigovo chápání zjevení, ale jeho chápání pravdy. Ukáže se, že tyto pojmy jsou úzce spojeny. Prozatím můžeme konstatovat, že se skutečnost, jak tvrdí Rosenzweig, skládá ze tří elementů – Boha, světa a člověka.¹⁰ Pravdu můžeme hledat buď v někte-

⁵ Rosenzweigovu filozofii chápu v kontextu jeho doby. Srovnání s dnešní epistemologickou diskuzí se vyhýbám. O jisté srovnání s filozofií jazyka se pokusil například Putnam v kapitole *Rosenzweig and Wittgenstein*: Srov. Hilary PUTNAM, *Jewish Philosophy as a Guide to Life. Rosenzweig, Buber, Levinas, Wittgenstein*, Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 2008, s. 9–36.

⁶ V dopise, v němž sděluje své rozhodnutí, toto formuluje takto: „Ich bleibe also Jude.“ Franz ROSENZWEIG, *Briefe und Tagebücher*, Hague: Nijhoff, 1973, s. 133.

⁷ Více k tomuto tématu Benjamin POLLOCK, *Franz Rosenzweig's Conversions: World Denial and World Redemption*, Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 2014.

⁸ Franz ROSENZWEIG, *Zweistromland: Kleinere Schriften zu Glauben und Denken*, Hague: Nijhoff, 1984, s. 125n.

⁹ Bernhard CASPER, *Das Dialogische Denken: Franz Rosenzweig, Ferdinand Ebner und Martin Buber*, Freiburg in Breisgau: Alber, 2002, s. 69nn.

¹⁰ Franz ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2015, s. 25, 45, 67. To, jak k těmto elementům Rosenzweig přichází, je poněkud nejasné. I když

rém z těchto elementů, protože jsou pravdivé o sobě, anebo se pravda může odehrávat ve vztahu mezi některými z těchto tří elementů. Rosenzweig svou pozici nachází v takovém chápání pravdy, jež zahrnuje jak pravdu v elementech, tak pravdu mezi elementy. Autor *Hvězdy vykoupení* předkládá takový model skutečnosti, v němž nejdříve vychází z jednotlivých elementů o sobě. Tyto elementy samy sebe překračují a dosahují vztahu mezi sebou navzájem.¹¹ Ze statického uchopení skutečnosti, která je uzavřena jen v elementech, překračuje k takovému chápání skutečnosti, jež se odehrává v čase míšením elementů.¹² Cílem tohoto článku není kritizovat Rosenzweigovu filozofii či probírat její možnou aktualitu¹³, ale pokusit se popsat jednu část jeho filozofie a poukázat na její problémy.

1. PRAVDA

Rosenzweig nechápe pravdu klasicky jako shodu výroku a faktu či subjektu a predikátu,¹⁴ ale snaží se vybudovat nové uchopení pravdy, jež je zasazeno do času. Naš autor chápe hledání pravdy ve filozofii¹⁵ jako otázku po tom, co věci vlastně jsou – jako otázku po podstatě. Otázku „Co je to a to?“ si dle autora kladli všichni filozofové od dob antického

kritizuje celou filozofickou tradici, zdá se, že v tomto bodě na ni přece jenom navazuje. Srov. Stéphane Mosès, *System und Offenbarung: Die Philosophie Franz Rosenzweigs*, München: Fink, 1985, s. 52.

¹¹ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 92, 97.

¹² Tamtéž, s. 95, 99. Dále k tomuto např. Bernhard CASPER, *Míra lidství: Rosenzweig a Lévinas*, Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 42n., 92n.

¹³ Kritice Rosenzweiga se věnuje např. Manfred VOIGTS, „Kritische Anmerkungen zu Franz Rosenzweig,“ *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 71, č. 2 (Apríl 15, 2019): 123–54. Sám jsem se pokusil kritizovat Rosenzweiga na jiném místě srov. Jan THÜMMEL, „Rosenzweig a problém idealismu“.

¹⁴ Rosenzweig kritizuje především Hegelovu filozofii. Pro Hegelovo pojetí pravdy srov. např. Georg Wilhelm Friedrich HEGEL, *Wissenschaft der Logik I.*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986, s. 93.

¹⁵ U Rosenzweiga nemůžeme pro jeho způsob filozofování hledat přesné odkazy a reference. Pojem filozofie používá pro celé období filozofie „von Jonien bis Jena“, tedy celé dějiny filozofie včetně německého idealismu. ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 13. Je jasné, že Rosenzweig záměrně zkresluje situaci, když tvrdí, že lze převést celé dějiny filozofie na jednoho společného jmenovatele. Sám používá velmi obecné a nejasné definované pojmy filozofie či idealismu.

Řecka.¹⁶ Rosenzweig se domnívá, že objevil to místo, kde stará filozofie dělala celé své dlouhé trvání chybu.¹⁷ Tím, že tuto chybu opraví, může podle něj přijít po staré, chybné filozofii¹⁸ filozofie nová, pravá a s ní i nové uchopení pravdy. Tento nový model pravdy se vymyká zařazení. Vůči klasickým teoriím pravdy se odlišuje tím, že zahrnuje proces vývoje uchopení pravdy a rozděluje pravdu do několika úrovní.

Nejdříve je třeba říci, že pravda, která Rosenzweiga zajímá, je pravda poznání. Zajímá se o transcendentální analýzu, o vymezení podmínek poznání. Autor postupuje tak, že nepřiznaně již na začátku předpokládá rozsah poznání, který se odehrává v hranicích tří elementů (světa, Boha a člověka), pro který se snaží nalézt možnost poznání. Pro Rosenzweiga je pravdivé takové poznání, díky kterému může popsat poznání celé skutečnosti. Naplnění takového poznání je měřítkem pravdivosti poznání. Je třeba rozlišit roviny pravdy. První a druhá rovina sama o sobě nedosahuje úplnosti poznání. Až jejich naplnění ve třetí rovině vyjevuje úplnost poznání.

¹⁶ V tomto bodě můžeme nalézt podobu s Delezovou interpretací Nietzscheho filozofie. Nietzsche se podle něj neptá na otázku „Co je...?“, ale klade si subjektivnější otázku „čím je to pro mne?“. (Gilles DELEUZE, *Nietzsche a filozofie*, Praha: Herrmann & synové, 2016, s. 133nn.) Srovnání a podobnost Nietzscheho a Rosenzweiga vidím na dvou úrovních. Nejdříve oba kritizují metafyzické tázání. Přičemž první vidí jeho počátky u Platóna a Sokrata (tamtéž, s. 132), zatímco druhý je nachází již u Tháleta (ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 17). Dále se oba snaží zabránit ztrátě subjektu (ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 127). Zatímco Nietzsche tuto ztrátu subjektu řeší naprostým vyzdvihnutím jedince, snaží se Rosenzweig uchopit jedince a jeho postavení ne skrze jeho samotného, ale skrze zjevení. Z pohledu člověka platí pro oba filozofy stejné východisko ztráty orientace a absolutního pojmu pravdy. Tím, že si člověk smazal horizont a zabil Boha, nemá o co se opřít (Friedrich NIETZSCHE, *Morgenröte, Idyllen aus Messina, Die fröhliche Wissenschaft*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999, 480n.; Friedrich NIETZSCHE, *Also sprach Zarathustra*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999, s. 191). Toho se Rosenzweig obává. Jak bude ukázáno, snaží se Rosenzweig zachránit orientaci – snaží se zodpovědět otázku „Co je...“. Odpověď mu nedá filozofie, ale praktický život. Rosenzweig nenavazuje na Nietzscheho pojmově či obsahově, ale chápe ho jako předstupeň nové filozofie, který se vyvíjí v pohegelovském myšlení (ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 9; srov. Cordula HUFNAGEL, „Nietzsche im Stern der Erlösung,“ in *Rosenzweig als Leser*, ed. Martin Brassser, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004, s. 292).

¹⁷ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 11.

¹⁸ Mezi znaky staré filozofie patří abstrakce od času (tamtéž, s. 18), reduktivní myšlení (tamtéž, s. 13) a myšlení z absolutního bodu pohledu (tamtéž, s. 11n., 17). Srov. Benjamin POLLOCK, „Franz Rosenzweig,“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), ed. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/rosenzweig/> [staženo 5. 10. 2019].

1.1 Předsvětí pojmu

Předsvětí pojmu¹⁹ tvoří výchozí bod Rosenzweigova myšlení.²⁰ Je otázkou, do jaké míry jsou tyto pojmy jen propedeutické, a budou postupně zanechány. Těmito pojmy se zabývá stará filozofie. Rosenzweig tvrdí, že uchopuje-li základní stavební kameny celé staré filozofie v jejich podstatě, ukáže se jejich absurdita.²¹ Filozof se ptá po podstatě věcí. Ptá se na věc o sobě, která pro něj musí být něco jiného, než co se mu zdá.²² Filozofovi nestačí prosté obeznámení se s věcí, ale snaží se ji redukovat na podstatu, jenž je odlišná vůči věci samotné a stojí zcela mimo čas.²³

V posmrtně vydaném spisku, který se snaží být ještě „nefilozofičtější“ než *Hvězda vykoupení* a *Nové myšlení*, ilustruje Rosenzweig tuto filozofickou nepraktičnost na tom, že ptáme-li se po věcech, jak „opravdu“ jsou – po jejich podstatě –, nemůžeme s nimi nijak prakticky zacházet. Jako příklad uvádí člověka, který si jde koupit sýr, ale propukne u něj filozofická nemoc, a začne se ptát po tom, co sýr opravdu je. Jelikož se snaží uchopit podstatu věci mimo čas, není schopen v čase jednat – v Rosenzweigově případě si sýr koupit.²⁴

Chápe-li filozof podle Rosenzweiga pojmy Boha, světa a člověka jako podstaty a vyvozuje jejich vlastnosti jen z jejich myslitelnosti, dosáhne jen statického pohledu na skutečnost, v níž je vše redukováno na pojmy Boha, světa a člověka.²⁵ V tomto pohledu sice Bůh tvoří, svět zachovává a člověk jedná, ale všechny tři elementy stojí samy o sobě. Jsou to tři monismy.²⁶ Skutečnost, tak, jak ji vnímá každý z nás, je podle Rosenzweiga jiná. Člověk v ní stojí uprostřed proudu času a je ve spojení s Bohem i světem. Tím, že stará filozofie, jak se domnívá Rosenzweig, není schop-

¹⁹ Rosenzweig používá pojem *Vorwelt des Begriffs* (ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 161), což Sokol a kol. překládá jako „předsvětí pojmu“. ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 36. Pro porozumění můžeme překládat i jako „výchozí bod pojmu“ nebo „výchozí pojem“.

²⁰ Ve *Hvězdě vykoupení* je jim věnována první kniha. Stov. ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 3–99.

²¹ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 10.

²² Tamtéž, s. 10. „Svět nesmí, proboha, být svět, Bůh nesmí být Bůh, člověk nesmí být člověk, nýbrž všichni musí být ‚vlastně‘ něco úplně jiného. Kdyby nebyli něco jiného, nýbrž opravdu jen to, co jsou, byla by nakonec – bůh uchověj – filosofie zbytečná.“

²³ Tamtéž, s. 15.

²⁴ FRANZ ROSENZWEIG, *Das Büchlein vom gesunden und kranken Menschenverstand*, Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag, 1992, s. 30nn.

²⁵ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 10, 13n.

²⁶ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 92.

na vyvodit z myslitelnosti pojmů adekvátní obraz skutečnosti, se ukazuje absurda jejího snažení. Toto odsouzení staré filozofie není definitivní – není to konec filozofie, ale jen poukázání na nutnost změny přístupu.²⁷ Nový přístup již nechce redukovat skutečnost na něco jiného, ale ponechat ji tak, jak je. Svět není nic jiného než svět, člověk není nic jiného než člověkem a Bůh Bohem.²⁸

Shrňme: Pravda staré filozofie je pravda pojmu. Je vyvozena z myslitelnosti pojmu samotného a z čistého myšlení. Pojem Boha, člověka a světa je dosti dobře logicky vyvoditelný ze své pojmové nutnosti, ale toto vyvození pojmu vede jen k absurditě uzavřenosti těchto tří elementů, které spolu neinteragují. Což dle Rosenzweiga poukazuje na neadekvátní zobrazení skutečnosti. Sám přitom nabízí samozřejmou odpověď, která nám neříká nic a zároveň všechno. Totiž, že ve věcech není nic jiného než ony samy (podstata Boha je božská, podstata světa světská a člověka lidská).²⁹

1.2 Svět skutečnosti

V předchozí pasáži bylo analyzováno předsvětí pojmu. V Rosenzweigově výkladu po nich následuje uchopení světa skutečnosti (*Welt der Wirklichkeit*).³⁰ To, že předsvětí pojmu nebylo koncem filozofie, je zapříčiněno možnostmi – a v rámci nové filozofie nutností – s těmito pojmy, které stará filozofie získala, dále pracovat. Rosenzweig sice předchozí filozofii kritizuje, ale nutně na ní staví. Starou filozofii se domnívá překonat, ale stále jí je zavázán tím, že dále rozvíjí její pojmy.³¹

To, co pojmům v abstrakci staré filozofie chybělo, je čas a živost. Proto je třeba podle Rosenzweiga tyto pojmy uchopit tak, jak opravdu jsou – v čase a v jejich živosti. Pro uchopení skutečnosti Rosenzweig stále používá tři pojmy elementů. Ty nechápe v jejich uzavřenosti, tak, jak to činí stará filozofie, ale naopak v jejich otevřenosti.³² Jak přistoupit od

²⁷ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 10.

²⁸ Tamtéž, s. 13n, 36.

²⁹ Tamtéž, s.12.

³⁰ Tamtéž, s. 36.; ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 161.

³¹ Na tomto místě je patrný problém. Tím, že nejdříve Rosenzweig kritizuje starou filozofii za to, že vyvozuje pojmy jen z jejich myslitelnosti, ale později na nich dále staví, vzniká napětí mezi jeho kritikou filozofie a jeho vlastním filozofickým myšlením.

³² ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 95nn.

uzavřených elementů k otevřené skutečnosti? Tento krok se domnívá autor vyřešit skokem z myšlení do bytí.³³ Takovýto skok se vyznačuje odklonem od negativní filozofie, jež je uzavřena jen do pojmu a jeho možnosti, a příklonem k pozitivní filozofii, která se zakládá na skutečné existenci věci.

Na rozdíl od úrovně pojmu ve skutečnosti nemůžeme pomocí logické možnosti pojmů vyvodit nutnost. To, kde se tento problém ukazuje, bylo již zmíněno – v nemožnosti z pojmu elementů odvodit adekvátní obraz skutečnosti. Z toho důvodu je podle našeho autora třeba vycházet primárně ze skutečnosti, a ne z pojmu. Rosenzweig proto klade bytí před myšlení, a to nejen v postupu uchopení skutečnosti, ale i v obecném metafyzickém rámci.³⁴ Pravda v předsvětí pojmu může být jen pravdou pojmu, není ale pravdou skutečnosti.³⁵ Pravdu skutečnosti lze dosáhnout až ve skutečnosti samotné. To se zdá samozřejmé, ale dle Rosenzweiga toto stará filozofie nevěděla a domnívala se, že skutečnost je odvoditelná z pojmu.³⁶

Jestliže byla první knížka *Hvězdy vykoupení* filozofická, je druhá kniha teologická.³⁷ Jestliže byly v první knize zkoumány elementy filozofického myšlení, jsou v druhé analyzovány elementy náboženské zkušenosti – stvoření, zjevení a vykoupení. Ty jsou uchopeny skrze základní elementy Boha, člověka a světa, ale ne v jejich pouhé myslitelnosti, nýbrž tak, jak vystupují samy ze sebe a vstupují do vzájemných vztahů, které jsou stvoření, zjevení a vykoupení.³⁸

Zatímco se ve staré filozofii odehrává pravda na rovině pojmu, odehrává se v životě pravda ve skutečnosti světa. Člověk stojí uprostřed

³³ Tamtéž, s. 40, 45.

³⁴ Mosès, *System und Offenbarung*, s. 52n.

³⁵ V tomto bodě můžeme narazit na Rosenzweigovu kritiku německého idealismu, a hlavně Hegelovy filozofie. Pravdu jako takovou podle Rosenzweiga nelze chápat jen z rozumu, protože rozum není tím prvním a nepodmíněným – tím skutečným. Rozum, který sám sebe uchopuje, již něco předchází. Je to pouhá existence tohoto rozumu. Rozum má ten předpoklad, že aby mohl myslet, již tu musí být. Rosenzweig tím odmítá koncept absolutního rozumu. Dále tu již musí být prostor, v němž se myšlení jako takové odehrává. Chce-li toto Rosenzweig uchopit pomocí idealistických pojmů, říká, že je to B=B – nějaké existující, které ještě není konkretizováno (myšlenkově uchopeno). ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 130.

³⁶ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 13n, 16.

³⁷ První kniha je uvedena slovy „in philosophos!“, zatímco druhá „in theologos!“. ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 3, 103.

³⁸ Tamtéž, s. 124nn, 174nn, 229nn.

světa, jenž tu už prostě je.³⁹ Tato koncepce se podobá vrženosti do světa, jak ji popisuje Heidegger.⁴⁰ Rosenzweig toto rozpoložení člověka chápe jako základní nefilozofické porozumění skutečnosti, v níž se člověk orientuje, aniž by potřeboval nějaké teoretické vysvětlení.⁴¹ Obyčejný člověk stojí uprostřed světa a rozumí mu.⁴² Nepotřebuje vysvětlení toho, co to ten svět opravdu je.⁴³ Naopak, když se začne ptát po tom, co se skrývá za skutečností, co je její podstata, vzdaluje se od ní.

Podle Rosenzweiga tak není pravda skutečnosti nijak problematická. Skutečnost se odehrává v čase. Člověk rozumí svému okolí tak, jak je. Filozofické poznání se zakládá na pojmové úrovni elementů v předsvětí pojmu. Ve zkušenosti má člověk přístup k živému vztahu těchto elementů.⁴⁴ Toto můžeme chápat tak, že pro filozofické (ve smyslu nové filozofie) uchopení pravdy je ale třeba zabývat se transcendentální analýzou předsvětí pojmu, skrze kterou je možné analyzovat i zkušenostní poznání ve světě skutečnosti. První krok není podmínkou druhého. Člověk již nějak vnímá skutečnost a dokáže se v ní orientovat, aniž by chápal teoretické základy poznání. Díky vypracování pojmů může tuto zkušenost tematizovat. Skutečnost nevyplývá z rozumu či pojmu a není jeho následkem, ale stojí sama o sobě a rozum je schopen ji uchopit.

Shrňme: Zatímco v předchozí pasáži byla pravda uchopena jako pravda pojmu, je nyní pravda chápána jako prostá skutečnost. Člověk se nemusí ptát po tom, co je to pravda. Pravda se ukazuje jako něco zcela neproblematického. Není třeba se ptát po tom, co ta a ta věc opravdu je. Člověk je s ní již nějak obeznámen a jedná v tomto světě skutečnosti.

1.3 Nadsvětí pravdy

Zatímco bylo předsvětí pojmu uchopeno rozumem – bylo věděno a zatímco byl svět skutečnosti neproblematicky poznáván, může být

³⁹ Tamtéž, s. 345.

⁴⁰ Martin HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002, s. 136, 287.

⁴¹ Srov. Peter Eli GORDON, *Rosenzweig and Heidegger: Between Judaism and German Philosophy*, Berkeley: University of California Press, 2003, s. 226.

⁴² MOSÈS, *System und Offenbarung*, s. 52.

⁴³ Srov. ROSENZWEIG, *Das Büchlein vom gesunden und kranken Menschenverstand*, s. 31, 51.

⁴⁴ Tamtéž, s. 106n.

nadsvětí pravdy (*Überwelt der Wahrheit*)⁴⁵ jen předpovídáno. Toto odpovídá časové struktuře *Hvězdy vykoupení* a lze na tom ukázat Schellingův vliv na Rosenzweigovo myšlení.⁴⁶ Nadsvětí pravdy či budoucí čas nejsou v této struktuře uchopeny dialekticky – pomocí rozumu.⁴⁷ Jak již bylo zmíněno, přechodem z předsvětí pojmu ke světu skutečnosti musela být opuštěna pevná půda myšlení a pomocí skoku z myšlení do bytí, které myšlení předchází, byl přenesen důraz na skutečnost. V první pasáži se mohla pravda poznání opírat o nutnost myšlení, v druhé o danost poznání a jednání. O co se může opírat nyní?

Viděli jsme, že první, filozofický postup stačil k uchopení základních pojmů skutečnosti v jejich obecnosti. V čem naráží, je neschopnost uchopit jednotliviny v jejich skutečnosti.⁴⁸ To, kde je metoda staré filozofie úspěšná, je vymezení možnosti poznání.⁴⁹ Pokud jde o konkrétní jednotliviny, snaží se je převést na obecný pojem.⁵⁰ Dostáváme se do dilematu, jestli má být nadsvětí pravdy uchopeno jako nějaká nutná pravda, anebo má být ponechána na úrovni víry. Střetávají se tu dva přístupy. Na jedné straně má člověk nějakou životní zkušenost ze světa skutečnosti (druhá rovina pravdy) a na druhé je schopen uchopit svět pomocí předsvětí pojmů (první rovina pravdy). Jak se z těchto pozic dostaneme k nadsvětí pravdy, které nelze uchopit výchozími pojmy či zkušeností světa? Jinak řečeno, z jaké pozice může člověk sahat po uchopení něčeho mimo jeho zkušenost? Má zůstat na půdě teologické spekulace, či přejít k náboženské kontemplaci nebo mystice?⁵¹

⁴⁵ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 36; ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 161.

⁴⁶ Srov. Friedrich Wilhelm Joseph von SCHELLING, *Věky světa*, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 9. V rozvrhu času *Hvězdy vykoupení* chápe Rosenzweig minulost jako stvoření, současnost jako zjevení a budoucnost jako vykoupení. Stará filozofie dokáže uchopit předměty jako stvořené, ale nedokáže popsat zjevení. Právě o uchopení zjevení se snaží Rosenzweig jako o základní bod svého filozofického myšlení. Srov. CASPER, *Das Dialogische Denken*, s. 69.

⁴⁷ Rosenzweig používá metodu narativní filozofie – vyprávění příběhu, který nepopisuje nutné zákony dějin, ale ponechává budoucnost otevřenou. Srov. Agata BIELIK-ROBSON, „The Story Continues ...“ Schelling and Rosenzweig on Narrative Philosophy, *International Journal of Philosophy and Theology* 80, č. 1–2 (2019): 129.

⁴⁸ Srov. Benjamin POLLOCK, *Franz Rosenzweig and the Systematic Task of Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 131n.

⁴⁹ Srov. CASPER, *Míra lidství*, s. 94.

⁵⁰ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 4.

⁵¹ MOSÈS, *System und Offenbarung*, s. 206.

Boha můžeme pomocí pojmů uchopit v myšlení jen jako pojmového, tedy takového, který neodpovídá skutečnosti a je jen uzavřený do sebe. Proto musíme mít přístup k Bohu, alespoň podle Rosenzweiga, skrze skutečnost. To, jak nalézáme Boha ve skutečnosti, je skrze zjevení. Bůh se nezjevuje zcela, a proto není ani božská pravda zcela poznána.⁵² Rosenzweig zavrhuje rozdělení pojmů na imanentní a transcendentní.⁵³ Ukazuje se, že je toto rozdělení velmi dobře na jeho koncepci použitelné. Na rozdíl od pravdy předsvětí pojmu a světa skutečnosti, které jsou zcela imanentní, je pravda nadsvětí transcendentní. Člověk ji nemůže poznat zcela ani v pojmu ani ve zkušenosti, poznává jen to, co je mu zjeveno.

V tomto bodě je patrné další vymezení se vůči idealismu. Zatímco dle idealismu lze vyvodit, jak se domnívá Rosenzweig, pojem Boha či absolutna z rozumu a v něm jej obsáhnout, zastává sám opačnou pozici.⁵⁴ Bůh není ani vyvoditelný ani zcela obsažitelný rozumem. Bůh není redukovatelný na člověka a jeho rozum, ale stojí autonomně mimo něj. Vůči člověku vzniká něco mimo něj a člověk s tím druhým, s tím, co je mimo něj, nějak interaguje. To probíhá pomocí oslovení druhého.⁵⁵

Oddělením od něčeho jiného podle Rosenzweiga vzniká vztah Boha s člověkem a člověka s člověkem. Jeden může komunikovat s druhým jen tehdy, když je vůči němu odlišný. To platí jak o vztahu člověka s člověkem, tak Boha s člověkem.⁵⁶ Pokud dojde k přerušení tohoto vztahu, bude vše uchopeno do jednoty všeho. Tato jednota je dle Rosenzweigova eschatologického chápání taková jednota, která bude na konci věků. Takováto jednota je absolutní pravda, kde již nic nerozporuje pravdu, jež tvoří jednotu se skutečností.⁵⁷ Třetí kniha třetího oddílu začíná slovy: „Bůh je pravda.“⁵⁸ Zde je patrný rozdíl oproti pravdě předsvětí pojmu, kde se skutečnost rozpadla na tři části, která každá sama o sobě byla pravdivá. V nadsvětské pravdě, tj. v Bohu je jen jednota Všeho, Boha a pravdy.⁵⁹ Pravda Boha tak tvoří absolutní identitu, která stojí zcela mimo čas.

⁵² Tamtéž, s. 207; ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 424. Když víme, že Bůh je, neznamená to podle Rosenzweiga, že víme, co Bůh je.

⁵³ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 14.

⁵⁴ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 17.

⁵⁵ SROV. CASPER, *Míra lidství*, s. 44.

⁵⁶ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 21n.

⁵⁷ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 423, 427.

⁵⁸ Tamtéž, s. 423.

⁵⁹ Tamtéž, s. 428.

Již byla vyřčena otázka: Jak uchopit své postavení ve světě? Rosenzweig se domnívá, že tím, že se Bůh zjevuje, dává člověku zhlédnout část své absolutní pravdy. Zároveň mu dává i absolutní orientaci. Bůh se zjevuje jako ten, kdo stvořil a vykoupí tento svět. Tím ukazuje absolutní časový rozvrh naší skutečnosti. Na počátku stojí stvoření a na konci vykoupení. Bůh svým zjevením dává skutečnosti řád. Určuje orientaci člověka v této skutečnosti tím, že mu dává absolutní souřadnice celé této skutečnosti. Ten již není odkázán jen na svou relativní – subjektivní – orientaci, ale je mu dána taková orientace, která je odvozena z absolutní pravdy.⁶⁰

Vraťme se zpět k *Novému myšlení*. Rosenzweig zde vyjasňuje důvod, proč se nás nadsvětská pravda vůbec týká. Tato pravda se osvědčuje v našem životě. Kdyby Rosenzweig zůstal u pojmového a konceptuálního vymezení nadsvětí pravdy, nijak by se neposunul vůči metodě předsvětí pravdy a staré filozofie. Toto osvědčení se děje v několika momentech. Zaprvé není pravda chápána jako něco čistě rozumového, ale jako něco, co „se jako pravé chce osvědčit“.⁶¹ Není to jen z rozumu vyvozená pravda, ale pravda, která se ukazuje v životě a je schopna obstát v testu vystavení skutečnosti.⁶² Zadruhé pravda od člověka něco žádá. Není jen pouhou hypotézou a pouhým postulátem, který může být kdykoliv nahrazen jiným. Pravda od člověka žádá, aby jí byl zavázán. Vzniká oboustranný vztah. Pravda se vztahuje k lidem a zakládá v nich společenství pravdy. V souladu se silou tohoto společenství a jejich ochoty pro pravdu trpět se potvrzuje opodstatněnost pravdy.⁶³

Shrnutí: Možnost lidského uchopení absolutní pravdy předpokládá dva předchozí stupně, bez kterých by člověk nebyl schopen pravdu uchopit. Absolutní pravda stojí sama o sobě jako absolutní jednota všeho a dává se člověku nahlédnout skrze stvoření a zjevení. Člověk může v náboženském životě očekávat vykoupení. Díky těmto absolutním souřadnicím může chápat své postavení uprostřed světa.

⁶⁰ Tamtéž, s. 425n.

⁶¹ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 33.

⁶² Naopak pravda staré filozofie, která je získaná pomocí předsvětí pojmu, ztroskotávají při aplikaci na skutečnost. ROSENZWEIG, *Das Büchlein vom gesunden und kranken Menschenverstand*, s. 39nn.

⁶³ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 33n.

2. STRUKTURA SKUTEČNOSTI

V první pasáži jsem popsal to, jak Rosenzweig uchopuje pravdu ve třech rovinách, které pro uchopení pravdy musel on sám projít. Pravda samotná v každé z nich znamená něco jiného. Na první rovině byla pravda rozumově uchopena v souladu s nutností pojmu, na druhé byla pravda popsána minimalisticky tak, že podle ní každý člověk již jedná. Třetí rovina pravdy je absolutní jednota pravdy a Boha. Po tomto výkladu Rosenzweigova myšlení nyní následuje druhá a třetí pasáž, ve které se pokusím ukázat na dva problémy jeho koncepce. Proto zde již není podáno Rosenzweigovo myšlení samotné, ale kritické poukázání na některé jeho problémy. Budu se snažit o jejich vysvětlení z rámce jeho samotné filozofie.

Již bylo zmíněno, že na úrovni pravdy pojmu stojí Bůh, člověk a svět samostatně. Jejich pravda je uzavřena jen do nich samotných, nelze ji redukovat na nic jiného. Bůh je pravdivý pro sebe – je ze sebe odvoditelný. Tak jsou i člověk a svět pro sebe stojící a ze sebe odvoditelní. To, co o těchto neredukovatelných elementech můžeme říci, je podle Rosenzweiga vše a nic. Totiž, že Bůh je božský, člověk lidský a svět světský.⁶⁴ Toto vyvození staré filozofie až do absurdna je limita pohanství.⁶⁵ Je to pravda ve své elementární podobě. Pro nás je zcela samozřejmé, že člověk je lidský. A je chybou staré filozofie, že se snaží za věcmi samotnými hledat něco jiného než je samotné. Z toho důvodu může Rosenzweig nazvat tuto formulaci vším, protože vypovídá zcela o věci samotné, a proto ji může nazvat i ničím, protože nic nového nám o věci nevypovídá.⁶⁶

Aplikuje-li Rosenzweig toto pojmové rozdělení první ale i druhé úrovně pravdy na skutečnost, zjistí, že se nám skutečnost rozpadá na navzájem neredukovatelné části. Z pozice člověka docházíme k relativismu a ztrátě orientace.⁶⁷ Člověk nemá žádné objektivní měřítko pravdivosti a má přístup jen k „naší pravdě“.⁶⁸ Tento problém je překonán pomocí absolutní pravdy, která všemu dává své místo.

⁶⁴ Tamtéž, s. 12n.

⁶⁵ Tamtéž, s. 16. Pohanští bohové sice jsou pojmově odvoditelní, ale jsou uzavřeni do sebe – netvoří, nezjevují se a nevypovídají.

⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

⁶⁷ ROSENZWEIG, *Zweistromland*, s. 125n.

⁶⁸ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 33.

Na jedné straně tu stojí odmítnutí pravdy jako odhalení podstaty věci (první rovina pravdy), jež by nám řekla, co věc objektivně je, a na druhé straně stojí přijetí člověka, který má subjektivní pravdu ve svém jednání (druhá rovina pravdy). Pravda pro člověka je subjektivní – nemáme pro ni žádné objektivní uchopení – člověk prostě jedná. To platí i pro filozofii: „A tak získal člověk – ne člověk obecně, ale jeden, zcela konkrétní člověk, moc nad tou – ne, svou filozofií.“⁶⁹ Je možné tento subjektivismus překonat? Podle Rosenzweiga ano. Zatímco pravda je pro člověka subjektivní, je pravda pro Boha, alespoň dle autora *Nového myšlení*, vždy jedna.⁷⁰ Tím, že může být jen jedna pravda pro Boha, musí tato pravda být objektivně pravdivá. Božská faktičnost dává i pravdivost mimobožské skutečnosti tím, že ji strukturuje podle svého. Bůh jako absolutně objektivní pravda se zjevuje v náboženské rovině židovství a křesťanství, kde je člověk a svět strukturován jako víra člověka a svět zákona, respektive člověk víry a zákon světa.⁷¹

Na tomto místě můžeme vznést proti Rosenzweigovi námitku. Pracuje-li s třemi pojmy, proč se při tematizaci absolutní pravdy a jejího působení orientuje jen na Boha a člověka? Nevynechává zcela svět? – V souladu s logikou Rosenzweigova postupu můžeme vyvodit, že svět je na úrovni pojmu pravdivý sám o sobě – svět je světský. Dále, je-li v Bohu objektivita pravdy a v člověku subjektivita, co je ve světě? Rosenzweig staví model, v němž je v mimobožské skutečnosti, pokud jde o poznání pravdy, člověk aktivní a svět pasivní.⁷² Pokud bychom chtěli, mohli bychom říci, že stejně jako v Bohu, tak i ve světě je objektivita, a to z toho důvodu, že sice Bůh je jen jeden, ale nijak neobsahuje pluralitu světa. Ta je uzavřená do jednoho veškerenstva skutečnosti světa, který sice není aktivním nýbrž pasivním činitelem pravdy.

Můžeme se domnívat, že by Rosenzweigovou odpovědí bylo, že až naplnění jeho systému a jeho aplikace v dějinách a každodenním životě ukazuje na jeho správnost.⁷³ Tím, že postaví absolutní pravdu do Boha, vysvětlí celou skutečnost a dějiny. Kdybychom naopak položili absolut-

⁶⁹ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 10. „So wurde der Mensch – nein, nicht der Mensch, sondern ein Mensch, ein ganz bestimmter Mensch, zu einer Macht über die – nein, über seine Philosophie.“

⁷⁰ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 34.

⁷¹ Tamtéž, s. 34.

⁷² Oproti tomu v *Hvězdě vykoupení* vystupuje svět na úrovni pojmu aktivně tak, že zachovává stvořené.

⁷³ Srov. ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 35.

ní pravdu do světa, mohli bychom ‚naturalistickým‘ způsobem vysvětlit celou skutečnost, přičemž bychom se dostali do problémů, které se snaží Rosenzweig vyřešit svou cestou. Pokud by byla absolutní pravda v přírodě a byl by zvolen naturalistický přístup, byl by člověk redukován na přírodu, což je pro Rosenzweiga nemyslitelné – elementy nemohou být redukovatelné na sebe navzájem.⁷⁴ Dále by zcela zmizel pojem Boha, který tu v rámci Rosenzweigova uvažování prostě je a je dán ve své pravdě pojmu a lidské zkušenosti.

Co vidíme na Rosenzweigově postupu, je sjednocení filozofie dějin a filozofie existence tím, že sjednocuje dějinnou zkušenost s existenciálním prožitkem, čímž získává spojení náboženského prožitku, jenž staví do dějin. Výsledkem není jen pouhá teorie, ale popis skutečnosti, který směřuje k životu.⁷⁵ Celý tento popis je strukturován pojmově skrze pojmy staré filozofie (Bůh, svět, člověk). Časově je skutečnost rozdělena na minulost, přítomnost a budoucnost díky absolutní pravdě, která ji strukturuje jako stvoření, zjevení a vykoupění. I když je absolutní pravda mimo svět, stejně spadá do transcendentální struktury elementů. Absolutní pravda předpokládá jednání ve světě (druhá rovina pravdy) a pro uchopení pravdy předpokládá filozoficky vymezený pojem pojmové pravdy (první rovina pravdy). V obou rovinách pravdy je již pojem světa obsažen, a proto musí být stále zachován, i když ve výsledném modelu nezastává tak důležité místo jako Bůh a člověk. Rosenzweig proto musí na začátku přijmout buď přednosti filozofického vypracování pojmů a toho, že skutečnost má nějakou transcendentální strukturu tří pojmů a musí vycházet z myšlení, anebo postavit bytí jednoho elementu nad všechny. Rosenzweig volí druhý způsob a chápe Boha jako prvního a posledního – toho, bez kterého by svět ani člověk nemohl být.⁷⁶ Bůh je z hlediska pravdy objektivně aktivní a dává všemu řád. Člověk je ze stejného hlediska subjektivně aktivní – poznává subjektivní pravdu ve světě a nahlíží objektivitu pravdy jen díky tomu, co je mu dovoleno Bohem nahlédnout. Svět je subjektivně pasivní – jen uchovává a nechává se poznávat.

⁷⁴ Tamtéž, s. 13n.

⁷⁵ Srov. Micha BRUMLIK, „Aus der Sicht des Bleibenden,“ in *Die philosophische Aktualität der jüdischen Tradition*, ed. Werner Stegmaier, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000, s. 415.

⁷⁶ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 34.

Shrňme: Naše skutečnost je podle Rosenzweiga strukturovaná pomocí tří základních pojmů. Ty nejsou primárně filozofickými pojmy, ale pojmy struktury skutečnosti. Stará filozofie je uchopuje špatně. Rosenzweig začíná subjektivitou člověka, která je překonána tím, že z této subjektivity přechází k objektivitě živé struktury skutečnosti. Tato struktura tvoří systém, který není preskriptivní, ale deskriptivní – popisuje to, jak se skutečnost odehrává, a ponechává jak člověka, tak Boha svobodného tím, že je neredukuje na něco jiného, než sami jsou.

3. PŘÍSTUP K PRAVDĚ

Z toho, co bylo zatím řečeno, není zcela jasné, jak přistupuje člověk k pravdě a jak ji může uchopit. Pravda v předsvětí pojmu a ve světě skutečnosti je imanentní a transcendentální, zatímco pravda v nadsvětí pravdy je transcendentní a do jisté míry transcendentálně uchopitelná – toto rozdělení má být dle Rosenzweiga překročeno.

V jeho podání přístupu k pravdě se pohybujeme mezi vícero koncepcemi. Jedna z nich je narativní, další následně dialogická. Obě koncepce pomáhají člověku uchopit skutečnost tak, jak je. Narativní přístup si klade za úkol pochopit skutečnost pomocí vyprávění. Tím, že něco vyprávím, zachytím jeho časovou podstatu. Když hledám naopak vysvětlení v podstatě, okrádám tím onu věc o jednu její základní část – její časovost.⁷⁷ Zdá se, že při tomto postupu se Rosenzweig odvolává na Schellinga a jeho *Věky světa*.⁷⁸ Tento způsob uvažování tvoří jeden ze dvou základních metodologických pilířů celého Rosenzweigova díla. V *Novém myšlení* se o *Hvězdu vykoupení* vyjadřuje, že je třeba ji překonat a nezůstat jen v knihách a vykročit do života.⁷⁹ Celé teoretické filozofické uvažování je jen jakási propedeutika života a musí být odkopnut žebřík, po kterém jsme přešli ze staré filozofie. Ona narativita se snaží dosáhnout živost života, kterou jakýmkoliv svázáním do teorie ztrácí.⁸⁰ Tím,

⁷⁷ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, s. 18.

⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 17, SCHELLING, *Věky světa*, s. 7. „Minulé je věděno, (...). Věděné je vyprávěno, (...).“

⁷⁹ *Hvězda vykoupení* končí slovy „INS LEBEN.“ ROSENZWEIG, *Der Stern der Erlösung*, s. 472; ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, 34n.

⁸⁰ Goethe to ve svém Faustovi vyjádřil takto: „Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, / Und grün des Lebens goldner Baum.“ Johann Wolfgang von GOETHE, *Faust*, Leipzig: Bibliographisches Institut, n.d., s. 92. (Faust, Erster Teil, Studierzimmer /2/. 2038–2039).

že do svého výkladu zahrne čas, může se se svým vyprávěním přidat do proudu času.

Druhým pilířem Rosenzweigova myšlení je dialogická zkušenost. Tato zkušenost není omezena jen na dialog mezi lidmi, ale zahrnuje i dialog mezi elementy. Možná bychom měli používat spíše slovo vztah, protože lépe vyjadřuje situaci. Bůh v pojmu se vztahuje k sobě, ve skutečnosti ale i k světu a člověku.⁸¹ Člověk se vztahuje jak k sobě samému, k ostatním lidem, tak k Bohu a světu.⁸² Svět je stejně ve vztahu k sobě samému, k Bohu a člověku. Dialogický je tento vztah proto, že neredukuje jeden druhého jen na nějaký objekt, ale přistupuje k druhému jako v dialogu. Nechává toho druhého promluvit a reaguje na něj.⁸³ Domnívám se, že toto nelze redukovat jen na dialog – rozhovor, ale lze aplikovat i na ostatní elementy. Není to jen vztah Já a Ty (člověk a člověk), ale i Rosenzweigem tematizovaný vztah mezi mnou a Bohem. V úvahu spadá i vztah Boha k člověku a člověka k světu. První vztah je stvoření prostoru, kde se může Bůh zjevovat⁸⁴, druhý je obyčejný život, kde člověk ve světě je a v něm jedná. Protože se nejedná o čistý rozhovor, ale o vztah mezi jednotlivými elementy skutečnosti, se nedomnívám, že lze tuto Rosenzweigovu koncepci chápat čistě jako dialogickou ve smyslu mluvení. Rosenzweig zde dává důraz na nutné spojení elementů, aby nestály samy o sobě.

Dále poukáží na problém Rosenzweigova myšlení. Jeho snaha je zachytit skutečnost skládající se ze tří částí, které na sebe nelze redukovat a které mezi sebou stojí ve vztahu. Z předchozího je patrné, že tento model není z Rosenzweigovy pozice udržitelný. V předchozí kapitole jsem popsal, že svět, člověk a Bůh si nejsou zcela rovni. Bůh má naprostou nadřazenost. To stojí v rozporu s principem dialogu, kde si elementy nejsou rovnocenné. Stejně tak se zbylí dva nutně chovají podle své objektivit/subjektivit či aktivnosti/pasivnosti a nejsou si proto zcela rovni.

Dialogický princip lze vystopovat i na jiných pasážích Rosenzweigova myšlení. Zmíním jen dva. Metoda mluvení nám dovoluje uchopit skutečnost narativním způsobem, neboť zaznamenává to, jak se věci

⁸¹ V tomto bodě se ukazuje rozdíl mezi pravdou uchopenou v pojmu, která je uzavřena do sebe, a pravdou skutečnosti, která si žádá nějaké jednání, a absolutní pravdou, která umožňuje toto jednání. Srov. CASPER, *Das Dialogische Denken*, s. 183.

⁸² Tamtéž, s. 180. Rozhovor s druhým vzniká již v existenci světa.

⁸³ ROSENZWEIG, *Nové myšlení*, 23.

⁸⁴ Tamtéž, s. 25.

dějí, a když se dějí dialogicky, nelze jejich dualitu redukovat na jednotu.⁸⁵ Podíváme-li se na formální rámec Rosenzweigova díla, zjistíme, že se často pokouší navázat rozhovor se čtenářem i přes formu knihy. Na jednom místě mu nabízí tykání a snaží se navázat rozhovor.⁸⁶

Pokud chceme být k Rosenzweigově teorii vstřícní, můžeme konstatovat: když člověk podle něj přistupuje k prvnímu stupni pravdy, nepotřebuje nic než svůj rozum. To, jak přistupuje k druhému stupni pravdy, je pomocí jednání ve světě. A nakonec to, jak přistupuje k absolutní pravdě, je jen díky tomu, že může vstoupit do dialogu s Bohem, který se mu dává nahlížet. Díky tomuto dialogu, v kterém Bůh vystupuje absolutně aktivně, je zajištěna intersubjektivita pravdy. V pojmu pravdy je pravda uzavřena sama do sebe, zatímco v jednání se pravda musí osvědčit tím, že vstupuje do vztahů, které ztrácejí charakter dialogické rovnocennosti.

Shrňme: Člověk má dle Rosenzweiga dva přístupy k pravdě – narativní a dialogický. Ani jeden z nich není subjektivní, ale je spoluzaložen v něčem jiném. U narativního přístupu je to časovost a u dialogického přístupu je to něco mimo člověka. V obou případech je základ v absolutní pravdě. Aby člověk mohl uchopit časový charakter skutečnosti, musí již skutečnost mít časový charakter, jenž získává z absolutní pravdy. Stejně tak musí existovat něco jiného, s čím může člověk vstoupit do dialogu. Toto jiné je zajištěno existencí elementů, která vychází ze struktury skutečnosti absolutní pravdy.

ZÁVĚR

Rosenzweigovo myšlení směřuje od myslitelnosti elementů, jak je chápe stará filozofie, k jejich reálné existenci, tak, jak je chce chápat nové myšlení. Stejně tak můžeme sledovat přesun od teorie k praxi. Výklad Rosenzweigova postupu uchopení pravdy ukázal, že se pravda odehrává na třech úrovních, přičemž je pro uchopení skutečné pravdy důležité popsat všechny. V předsvětí pravdy je kladena pravda do myšlení. Naproti tomu je již pravda ve světě skutečnosti kladena do subjektivního bytí člověka. V nadsvětí pravdy je pravda v absolutním objektivním bytí

⁸⁵ Tamtéž, s. 21, 23.

⁸⁶ ROSENZWEIG, *Das Büchlein vom gesunden und kranken Menschenverstand*, s. 26.

Boha. Z hlediska absolutní pravdy tyto kroky nejsou vůbec třeba, i když absolutní pravda má strukturu těchto tří kroků (pojmy, jednání, absolutní pravda).

Rosenzweigovi se může zdát, že člověk může žít v pravdě a nemusí ji mít filozoficky zdůvodněnou. Postačí, bude-li stát ve světě a jeho orientace bude určena pomocí souřadnic absolutní pravdy. Toto je jeho vlastním příspěvkem k filozofii své doby a odráží se v ní jak potřeba samotného Rosenzweiga vypořádat se s problematikou orientace v životě, tak řešení otázek, které si kladla filozofie jeho doby. Sám autor navazuje na problematiku, kterou vyzdvihují klade Nietzscheho filozofie (ztráta orientace) a filozofie idealismu (vztah myšlení a bytí, člověka a světa). Tuto problematiku nenacházíme jen u Rosenzweiga, ale i u jiných filozofů jeho doby.

K řešení těchto otázek nepotřebuje Rosenzweig přesný filozofický postup, ale zdravý čistý rozum. „Pravda je moře, v kterém se potopí jen ti, jejichž srdce je hustší než pravda, tj. srdce plné nerozpustitelné skutečnosti. Skládá-li se srdce zcela z mozku, tj. z takové látky, která je stejně tak těžká jako voda pravdy, může kopat a strkat, jak chce, ale zůstane vždy na hladině.“⁸⁷

Ukázal jsem, není toto samozřejmé, protože je třeba mít pro Rosenzweigovo nefilozofické uchopení skutečnosti pravdy vypracované filozofické pojmy, které jsou pro možnost uchopení náboženské zkušenosti pravdy zásadní, neboť Rosenzweigův systém stojí na předpokladech, které sám netematizuje. V jeho samotném chápání pravdy vznikají problematické otázky. V tomto článku jsem zmínil dvě, a to, jakou má skutečnost strukturu a jaký má člověk přístup k pravdě. Neargumentoval jsem proti Rosenzweigově pozici, ale snažil jsem se o její pochopení skrze ni samotnou. I když se ukazují některé části jeho filozofie problematické, snažil jsem se je vstřícně vysvětlit.

Po první pasáži, ve které jsem předložil popis toho, jak Rosenzweig uchopuje pravdu, jsem v druhé a třetí poukázal na dva problémy, které jsem v rámci Rosenzweigova myšlení vysvětlil. Prvním byla problematika struktury skutečnosti. Ukázal jsem, že je naše skutečnost, alespoň

⁸⁷ ROSENZWEIG, *Briefe und Tagebücher*, s. 339. „Die Wahrheit ist ein Meer, in das nur untertauchen kann, wer ein Herz hat, dessen spezifisches Gewicht *schwerer* ist als das der ‚Wahrheit‘, d. h. ein Herz voll unauflöslicher Wirklichkeit; besteht er ganz aus Hirn, d. h. aus einem Stoffe, der genau das gleiche spezifische Gewicht hat wie das Wasser der Wahrheit, so kann er strampeln und stoßen soviel er will, er bleibt immer oben.“

podle Rosenzweiga, strukturovaná díky základním pojmům, které jsou chápány jako transcendentní struktura skutečnosti. Tato struktura tvoří ve svém celku systém popisu toho, jak se odehrává celá skutečnost. Proto, že Rosenzweig volí takovýto popis skutečnosti, jsem v souladu s Rosenzweigem argumentoval pomocí funkčnosti systému, který ukázal, že je třeba klást Boha na první místo, neboť jen díky němu má celý systém svou strukturu. Třetí pasáž si následně kladla otázku, jaký má člověk podle Rosenzweiga přístup k pravdě. Byly popsány dva přístupy – narativní a dialogický. U obou se ukázalo, že odpovídají Rosenzweigově intenci založení vztahu, který v sobě obsahuje něco či někoho jiného. Jak narativní, tak dialogický přístup k pravdě má, jak bylo ukázáno, původní základ v absolutní pravdě Boha.

Cílem tohoto článku není problematizovat Rosenzweigovu filozofii v celku či kritizovat ji pro její nedostatečnosti, ale předložit z pozice historika filozofie rekonstrukci Rosenzweigova přístupu a ukázat na některé otázky, které tento přístup přináší. Rosenzweigův příspěvek chápu jako jeden článek vývoje filozofického myšlení, a proto odmítám i jakékoliv aktualizace jeho myšlení pro dnešek a srovnání se současnou filozofickou diskuzí. Stejně tak může být argumentem proti této interpretaci více nábožensky (jak židovsky, tak křesťansky) či směřově-filozoficky (dialogicky, personalisticky) orientovaná interpretace. Toto mi může být vyčítáno, ale domnívám se, že jádrem mé interpretace je pochopit co nejpřesněji Rosenzweigovo stanovisko nezaújatě z jeho tehdejší diskuze a nevnášet do něj pojmy a problémy současné filozofie.

Levels of Truth in Franz Rosenzweig's Philosophy

Keywords: Rosenzweig, Franz; Truth; Post-idealistic Philosophy; God; Man; World

Abstract: This paper presents the concept of truth in Franz Rosenzweig's philosophy. It demonstrates how Rosenzweig criticises the old way of thinking and how he presents his own concept of *new thinking*. This transition from old to new thinking is presented here using the concept of truth. This is understood by Rosenzweig in three steps. The first step is represented by the truth of the old philosophy and has to be left behind. The second level of truth is truth in the ordinary way of acting in the world, as it is present in everydayness of life. The third step is truth in God as a totality and unity of all. After the presentation of these three steps, there is a discussion as to how a man can grasp the truth from his

subjectivity. As it is demonstrated, it seems problematic, that while Rosenzweig criticises philosophical truth, he needs this step to be able to understand truth on the last level, as well as to understand the structure of the world.

Mgr. Jan Thümmel
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
jan.thummel01@upol.cz